

Äidinkielen opettajain talvipäivät

Äidinkielen opettajain liiton talvipäivät pidettiin 12. ja 13. tammikuuta Helsingissä Rakennusmestarien talossa. Päivien yleisemana oli »Kieli yhteiskunnallisen vallankäytön välineenä». Teemaa kohtaan tunnettu mielenkiinto oli koonnut paikalle salin täyden väkeä eli noin neljäosan koko Äidinkielen opettajain liiton jäsenmäärästä.

Päivien ensimmäisen esitelmän piti professori Kullervo Rainio aiheenaan »Kieli vaikuttamisen ja vallankäytön välineenä». Hän esitteli kielenkäytön tyypologian, joka selvittää kielellisen vuorovaikutuksen laatua. Sen toisessa ääripäässä on aivopesu, tämän jälkeen manipuloiva informaatio, mielipiteen painostus, mielipiteen ilmaisu, toteava informaatio ja toisena ääri-ilmiönä avartava informaatio. Erityisesti Rainio keskittyi manipuloivaan informaatioon, jota käytetään hyväksi ideologiassa sodankäynnissä. Horjuttamalla sanojen merkitystä muutetaan ajattelun viitekehystä ja annetaan ajattelulle haluttu suunta. Esimerkkeinä Rainio mainitsi sellaisia sanoja kuin *demokratia*, *edistyksellinen*, *vapaus*, *rauha* ja muita vastaa-

vanlaisia, jotka on joukkoviestimiä hyväksi käyttäen saatettu merkitsemään perinteiselle merkitykselleen miltei vastakaista asiaa.

Manipuloiva kielenkäyttö sulkee pois toiminnan vaihtoehtoja ja lisää siten ihmisten riippuvuutta. Länsimainen kulttuuri ymmärtää kuitenkin kasvatuksen yksilöä vapauttavaksi, rikastavaksi ja avartavaksi tapahtumaksi. Koulun tehtävänä on avartaa kasvatettavien kielenkäyttöä ja avata täten teitä toisen ihmisen ymmärtämiseen. Äidinkielen opettaja on Rainion mukaan tällöin avainasemassa, sillä hän pystyy tutustumaan oppilaat avartavan sanankäytön parhaisiin aikansaannoksiin, klassisen kirjallisuuden tuotteisiin, ja sanojen »oikeihin» merkityksiin. Tätä keskeistä tehtävää ei saisi unohtaa käytännöllisen, arkielämän pikkuaasioita palvelevan opetuksen alle.

Tohtori Pertti Hemanus tarkasteli yhteiskuntaopin oppikirjoja vaikuttajina todeten mm., että oppikirjojen vaikuttamisen suunta riippuu kussakin yhteiskunnassa sen perusrakenteesta. Yhteiskunnassa, jossa tuotantovälineet ovat yksityisomistuksessa, oppikirjat sisältävät ensi sijassa porvarillisia katsomuksia ja vaikuttavat niiden suuntaan, joskin myös yksittäiset poikkeukset ovat mahdollisia.

Oppikirjojen tekijät käyttävät nykyisin — tosin ehkä tietämättään — varsin hienosyisiä keinoja, joilla indoktrinoivat lukijoita. Kirjojen yleissävy on rationaalinen: tosio seuraa toistaan. Mutta niitä on toisaalta mahdotonta erottaa päätelmistä ja arvostelmista, jotka lomittuvat tosiodien kanssa. — Samaan suuntaan ohjailevat koululaisten ajatuksia sanat, joihin liittyy liberaalis-porvarillisille katsomuksille myönteisiä konnotaatioita. Yksi kielellinen vaikuttamiskeino on upottaa lauseisiin presuppositioita, eräänlaisia selviöitä. Kun esim. ammatinvalinnan oppikirjassa puhutaan työnantajien järjestäytymisestä, annetaan presupposition avulla työnantajien ideologian mukainen kuva yritysten kannattavuudesta. Tavallinen vaikutuskeino on myös passiivin käyttö,

joka antaa esitetylle ajatukselle yleistä kantavuutta mutta hämärtää samalla tiedon alkuperää.

Myös maisteri Kai R. Lehtonen puhui oppikirjojen vaikutuksesta, mutta totesi, että vaikka oppikirjoja onkin pidetty merkittävinä vaikuttajina, uusia arvoja ei ole estänyt murtautumasta esiin se, mitä koulukirjoissa on sanottu ja tunneilla opetettu.

Osastopäällikkö Hannu Taanilan tarkastelun kohteena oli POPSin maailmankuva, jota hän vertasi v:n 1941 oppiennätysten maailmankuvaan. Hänen mukaansa entiset oppiennätykset oli tehty staatista, turvallista, objektiivisen idealismin vallitsemaa yhteiskuntaa varten. POPS taas on tehty anonymiä, rakenteetonta ja miltei epähistoriallista yhteiskuntaa varten, jossa keskeisintä ovat yksilö ja hänen kokemuksensa. Opetussuunnitelma tähtää yksilön aktiivisuuden ja arvostelukyvyn kehittämiseen mutta ei tähdennä yksilön merkitystä yhteiskunnan osana. Koulussa olisi sen mukaisesti suotava runsaasti huomiota kielelle, jolla yksilö vaikuttaa ja häneen vaikutetaan. POPS nojautuu arvovaltaisiin tutkijoihin, jotka ovat sitä mieltä, että yhteiskunnalliset ristiriidat ovat viime kädessä semanttista alkuperää ja semanttisin keinoin ratkaistavissa. Kieli irrotetaan täten yhteiskunnallisesta todellisuudesta eikä osata — eikä halutakaan — analysoida yhteiskuntaa ja sen rakennetta. Näin ollen POPS tukee tuotantovälineiden omistajien etuja.

Professori Raimo Anttilan esitelmän aiheena oli »Kieli kulttuurievoluution ohjaajana». Anttilan mukaan kielen synnyn eleteoria on saamassa uutta pontta, sillä se riittänee selittämään alkeellisen kulttuurin tarpeita. Eleisiin pohjautuvat myös matematiikka, fysiikka ja yleensäkin tieteet (väite tosin jäi perustelematta), jotka palautuvat näin ollen alkeelliseen ja osoittavat kehityksen kiertokulun joustavuutta. Itse kielen rakenne ohjaa sitä, mitä havaitaan, muokkaa ajatuksia, kulttuureita, filosofioita. Mutta kielen rakenteen vaikutus kognitioon on kyseenalainen.

Professori Osmo A. Wiio käsitteli esitelmässään joukkoviestimiä vaikuttajina. Hän keskittyi pohtimaan etenkin sanoman perillemenon esteitä ja pystyi kadehdittavan hyvin eliminoimaan nuo esteet omasta esityksestään.

Esko Rieppula puhui oikeuden ja lainkäytön kielestä ja sanoi mm.: »Kaikki ihmisten väliset oikeudelliset suhteet ilmaistaan kielen välityksellä. Enempää lakiteksteihin kuin viranomaisten päätöksiinkään sisältyvät kielelliset ilmaukset eivät ole kuitenkaan aina tarkkoja, vaan niitä joudutaan tulkitsemaan. Tulkinta mahdollistaa useimmiten erilaisia soveltamis- ja ratkaisuvaihtoehtoja. Vaikka juridinen kielenkäyttö perustuukin yleiskieleen, juristit eivät kuitenkaan käytä kieltä tavallisen kansan chdoilla vaan omillaan.»

Kaikkia esitelmia seurasi vilkas keskustelu, jolle ajanpuute kuitenkin asetti rajoituksensa. — Kouluhallituksen mielestä äidinkielen opettajien talvipäivien esitelmäsarja oli epäajankohtainen, joten näitä jatkokoulutuspäiviä ei kelpuutettu VESO-koulutuspäiviksi!

Riitta Korhonen